

קספר האוזר והאוזריזם

צבי רפאלי

שמקלהת הכנסיה וצילי העוגב הם צווחה פר-
אית עבירו. החינוך ההומניסטי שמבקשים להק-
נות לו, הופך באורח אירוני לאנכרוניזם שאינו



ברונו ס. בתפקיד קספר האוזר

תואם את המוסר המקובל. הנימה הכללית בסרט היא כמעט אותנטית החורגת מהיסטוריים תפ-
אורתי נדוש. תפיסתה התיעודית מזכירה כמעט
את סרטו של טריפו "ילד פרא". אולם בדידותו
של קספר איננה זו של פרא מאולף, המבקש
לחזור אל הג'ונגל. בדידותו מטאפיסית. הוא תלוי
בין השמים והארץ, ובדומה לילדי אלוהים שבא-
גדות הופכת שפתו העילגת לחזון אפוקליפטי.
אחד מהשגיו הגדולים של הרצוג, הוא בחירת
השחקן הראשי ברונו ס. (שמו המלא אינו נזכר)
לתפקיד קספר. ברונו הוא יתום. את רוב ימיו
עשה בבתי-יתומים בברלין ובמוסדות צדקה. בחי-
רתו לסרט באה, לדברי הבמאי, לשם "מתן צורה
אמינה למבצע", צורת ביטוי פרלמינארית, הרואה
בצמיחת הדמות של האסופי, תהליך דומה לדרכו
של קספר. בברלין של ימינו, כבנירנברג של אז,
שורצים יתומים במוסדות צדקה ובצאתם משם,
ננעלות הדלתות בפניהם. מידת הרחמים הנוצריה,
מצוות אנשים מלומדה, בעזרתו הנדיבה של פרופ-
סור דאומר ודומיו, לא השכיחה לפתור את בעיית
ה"האוזריזם" של ימינו. או, כדברי ורנר הרצוג
עצמו: "כל אשר קרה פעם עלול לקרות שנית;
ימי הבידרמאייר הם, אומנם, רגע היסטורי אחד
בלבד, אך אותותיו ניכרים היטב בצניביליזציה
הטכנולוגית של המאה העשרים. חברה בתיימנו
היתה מקיאה מקרבה את קספר, כשם שהקיאו
אותו בני דורו"

בקלנוע שכונתי קטן במינכן ראיתי לראשונה את
סרטו של ורנר הרצוג "קספר האוזר". באולם היו
ארבעה אנשים.

ב-26 במאי 1828 מצאו תושבי נירנברג צעיר כבן
שש-עשרה שעמד בכיכר העיר ומכתב בידו. בפי-
סת נייר אנונימית הוזכר שמו — קספר האוזר.
נודע שהיה כלאו מאז היוולדו במרתף חשוך.
לאחר מכן כלאו אותו תושבי העיר שנית בטירה
סמוכה. כעבור זמן מה "הזחמר" לקירקס כדי
להציג את פראותו לצד "פלאי העולם" ו"סודות
הטבע". בשלב מאוחר יותר אומץ קספר על ידי
פרופסור דאומר, שחינכו ולימדו קרוא וכתוב. אחר
מספר נסיונות נפל הצליח אלמוני לרצחו. עדות
בני תקופתו, מצביעה על קורותיו הטרגיים של
קספר. "לבושי היחיד היה זוג מכנסים קצרים
— מעיד על עצמו קספר — מכנסי היו פתוחים
מאחור כדי שאוכל לעשות את צרכי באין מפריע".
חידת קספר האוזר העסיקה בשעתו סופרים,
מחזאים ומלומדים. פול ורלין, גוצקוב, וסרמן
ואחרים הנציחו את קורותיו, חוקרי הלשון בדקו
את שרשי האילמות הראשונות ומקורות הלמידה
המיכנית של אחר מכן. הפסיכולוג אלכסנדר מי-
טשרליך אף קבע מונח מדעי בשם "הסבידן קספר
האוזר" שסימנו הם ניפור וחוסר קומוניקטיביות
סביבתית. פטר הנדקה העלה את דמותו של
קספר באחד ממחזותיו בו שיקף את "יסורי ה-
לשון": אדם ללא שם לומד תנועה אחר תנועה,
תיבה אחר תיבה. וכאשר הוא מגיע לשליטה
בשפה, היא שולטת בו. (המשפט הראשון שהושם
בפיו — הוא כנראה אותנטי — "הייתי רוצה
להיות פרש כאבי", חוזר בתסריטו של ורנר הר-
צוג.)

סרטו של ורנר הרצוג הקרוי במקור "כל אחד
לעצמו ואלוהים נגד הכל" מעלה את דמותו של
קספר כנושאת את סודה מעבר לתקופתה ומיקו-
מה ההיסטורי. יריעת צילום ראשונה היא נוף
גרמניה הפאסטוראלית של ראשית המאה הי"ט.
נופי אדם שכמו נלקחו מגלויות ה"בידרמאייר"
בליווי מוסיקה של אורלנדו דילאסו מבליטים
באורח סרקסטי את דמותו החריגה של קספר,
המנוכר לעצמו ולסובב. תמונה אחת בסרט היא
בלתי נשכחת: דחילי-אדם ניצב בכיכר העיר,
יצור מיכני ללא תנועה תקוע כפסל שנעזב על
ידי בעליו. ברקע — גגותיה המשופעים של נירנ-
ברג, בתים פטריארכליים הטובלים בירק; מעלי-
הם חרוטי כנסייה גותית ככתריסטי של אלברט
דירר. אזרחי העיר משגיחים בנער באיחור. אח-
דים מגיפים חלונותיהם כחוששים מפני מגיפה.
תנועת המצלמה איטית, כאילו ביקשה לרמוז
שכך בדיוק, לפני שנים לא רבות, אטמו אזרחי
גרמניה את אזניהם בפני זעקות של קרבנות ה-
נאצים. בסדרי עולם "מתוקנים" אין מקום לקס-
פר האוזר. אילופו בקרקס, ולימודיו אצל מיטיבו,
לא השכילו להפחית את הניכור בינו לבין הסבי-
בה. האוזר מזכיר כאן באקראי את וויצק של
ביכנר, השומע קולות שלא מן העולם הזה. ככל
שקונה קספר את הרגלי הדעת והבינה, כך גדל
הפער בינו לבין הסיביבה: הוא לומד מוכנית לה-
גות רעיונות, להרכיב משפטים מסובכים ואף כי
המילים הן של כלי-אדם, נוצרת בדיעבד סמנטיקה
פוטית מיוחדת במינה. החשיבה השיגורית של
תושבי העיר, היא בעיני קספר שקר וכזב. כשם